

ACHTER DE SCHERMEN VAN DE ZWEEDSE SOCIAAL-DEMOCRATIE

Kjell-Olof Feldt

Alla dessa dagar...I regeringen 1982-1990

Norstedts, Stockholm 1991

499 pp., incl. persoonsreg., ISBN 91-1-913112-7

De politieke autobiografie bloeit tegenwoordig volop in Zweden. Schreef Tage Erlander (premier van 1946 tot 1969) nog in het eerste deel van zijn memoires dat er nogal geringschattend werd aangekeken tegen dit genre¹, sinds de publikatie van zijn memoires (en het grote succes daarvan) hebben veel vooraanstaande politici na afloop van hun carrière hun politieke erfgoed beschreven. Aan het rijtje met onder meer Thorbjörn Fälldin (premier van enkele burgerlijke regeringen in de periode 1976-1982) en Gösta Bohman (partijleider van de moderaten in de jaren '70) heeft zich in 1991 een nieuwe naam toegevoegd: Kjell-Olof Feldt. Feldt was sociaal-democratisch minister van financiën van 1982 tot 1990 en in die periode, naast de opeenvolgende premiers (Olof Palme van 1982 tot 1986, Ingvar Carlsson daarna), het voornaamste gezicht van de regering.

Erlander schreef destijds in zijn memoires dat het voornaamste motief om zijn

politieke loopbaan zelf te beschrijven, het feit was dat hij op die manier hoopte de afstand tussen kiezer en gekozene te verkleinen: de kiezer heeft er recht op dat de gekozene verantwoording aflegt over zijn daden en dat hij daarbij niets geheim houdt. Dit dient volgens Erlander een gezonde democratie.²

Feldt uit zich deels in soortgelijke bewoordingen in zijn boek. Hij schrijft in het voorwoord dat hij ernaar streeft begrip te kweken voor de problemen waarvoor een regering wordt gesteld, zodat men een beter inzicht kan verkrijgen in hoe de Zweedse democratie functioneert. Daarnaast hoopt hij dat het boek bijdraagt aan de, in zijn ogen, noodzakelijke politieke vernieuwing van de sociaal-democratische beweging. En tenslotte vindt hij het ook gewoon leuk: "det var en ganska spännande tid, som det är värt att berätta om." (p.7-8).

Het resultaat is een boeiend boek, dat haast als een roman leest. Feldt komt in het boek naar voren als een pragmatisch, zeer krachtadig en kleurrijk politicus. Duidelijk wordt dat zijn optreden niet alleen weerstand opriep bij de oppositie, maar ook in eigen kring, met name omdat hij weinig respect toonde voor de heilige huisjes van de Zweedse arbeidersbeweging. Aanvaringen met meer traditioneel denkende sociaal-democratische politici waren dan ook legio.

In zeker opzicht is het jammer dat Feldt al zo snel zijn ervaringen op papier heeft gezet. Het boek kwam binnen een jaar na zijn aftreden in 1990 op de markt en een half jaar voor de parlementsverkiezingen van september 1991 (die de sociaal-democraten, zoals bekend, op vernietigende wijze zouden verliezen). Met name ten opzichte van Ingvar Carlsson houdt hij zich, naar mijn stellige indruk, in, om de burgerlijke oppositie geen wapen in handen geven bij de naderende verkiezingen.³

Ten opzichte van anderen neemt Feldt echter geen blad voor de mond. Bijvoorbeeld zijn vanaf het begin gespannen relatie met de voorzitter van de vakbond LO, Stig Malm, wordt duidelijk neergezet. Ook partijsecretaris en later minister van buitenlandse zaken Sten Andersson, overduidelijk een vertegenwoordiger van de gevestigde orde in de sociaal-democratische beweging, krijgt enkele flinke sneren. "Jag har aldrig ansett att lojalitet är detsamma som tystnad", stelt Feldt kernachtig in de inleiding. (p.8)

Het boek schets de ontwikkeling van de sociaal-democraten op een moment dat de grote bloeiperiode van deze partij voorbij was. In 1976 verloren de sociaal-democraten voor het eerst sinds de jaren '30 de regeringsmacht. Weliswaar kwamen ze in 1982 weer terug aan het bewind na zes jaar burgerlijke regeringen,

maar hun positie bleek in de jaren '80 veel moeilijker dan in de jaren '50 en '60. De partij beschikte niet over een parlementaire meerderheid en was afhankelijk van de gedoogsteun van de communisten, die zich echter niet zoals eerder lieten gebruiken als een willoze aanhangwagen, maar steeds vaker harde eisen gingen stellen.

Feldt geeft een mooie beschrijving van hoe de regering enkele maanden na haar aantreden al bijna weer naar huis wordt gestuurd omdat de communisten samen met de burgerlijke oppositie het economisch beleid dreigen te verwerpen (p.98-106). Zover komt het niet, de communisten worden op het laatste moment gepaaid, maar bij gebrek aan communistische steun zocht de regering in het vervolg in toenemende mate haar toevlucht bij de burgerlijke partijen, met name bij Centerpartiet en Folkpartiet.

Tegelijkertijd begon ook het gezamenlijke front van de sociaal-democratische partij en de vakbeweging LO, dat in de jaren na de tweede wereldoorlog de Zweedse verzorgingsstaat had opgebouwd, scheuren te vertonen. Een kwestie waarbij deze scheiding der geesten overduidelijk naar voren kwam, was die van de *löntagarfonder* (werknemersfondsen). Het oorspronkelijke plan voor deze fondsen werd in 1976 door het congres van LO aangenomen en kwam erop neer dat door vakbonden beheerde fondsen via winstdeling stap voor stap eigenaar zouden worden van de Zweedse industrie. 'Nu tar vi över successivt', kopte *LO-tidningen* in juni 1976 enthousiast onder een foto van enkele Zweedse arbeiders. Feldt was een fervent tegenstander van dit voorstel en noemt het een politieke blunder dat de leiding van LO en de partij dit plan niet resoluut afwezen (p.26). Ironisch genoeg was het juist Feldt die als minister van financiën het wetsvoorstel over de werknemersfondsen in 1983 door het parlement moest loodsen. Dat het tot een wetsontwerp kwam toont overigens eerder de macht van de Zweedse vakbeweging aan dan dat het het grote enthousiasme van Feldt voor het wetsvoorstel bewijst, hoewel hij de overigens geheel uitgekleden versie ervan in het parlement, en ook in zijn boek wel verdedigde: de werknemersfondsen waren geen "jävla skit"!⁴

Kenmerkend voor de algehele visie van Feldt op de economie is de manier waarop hij in het boek uitlegt waarom hij zo weinig zag in de oorspronkelijke voorstellen. Feldts houding wordt, zo schrijft hij, bepaald door zijn visie op de functie van winst in de economie. Niet alleen is winst een graadmeter voor de effectiviteit van een economie,

"Vinstintresset är dessutom den enda renodlade bevakaren av att resurser utnyttjas effektivt. Och för att denna bevakning skall fungera måste det finnas en grupp aktörer i samhället, vars mål och mening med livet är att maximera vinsten i

det näringsliv man äger." (p.28)

Een verrassend liberaal standpunt voor een sociaal-democraat! Feldt wordt dan ook door velen beschreven als een sociaal-democratisch politicus met sterke burgerlijke trekjes. De schrijver Sven Lindqvist schreef bijvoorbeeld in Dagens Nyheter naar aanleiding van Feldts boek dat Feldt een economische politiek bedreef "långt mer borgerligare än vad borgarna själva tordes drömma om."⁵

Tijdens het bewind van Feldt ontspon er iets dat in de Zweedse pers werd aangeduid als *rosornas krig* tussen aan de ene kant Feldt en zijn '*grabbar*' op het ministerie van financiën en aan de andere kant Stig Malm, voorzitter van LO. Dat het niet boterde tussen deze heren blijkt vanaf de eerste keer dat Malm in het boek wordt genoemd. Toch kon Feldt aanvankelijk zijn gang gaan. Dat kwam mede omdat hij in het begin van de jaren '80 snel succes oogstte met zijn economisch beleid, dat enkele weken na de verkiezingen werd ingezet met een forse (en volkomen onverwachte) devaluatie van de Zweedse kroon die zeer gunstig uitpakte. In recordtempo werd Zweden uit de economische crisis gehaald waarin het zich in 1982 bevond. De werkloosheid verdween hoegenaamd, de inflatie werd teruggebracht en het begrotingstekort, dat tussen 1976 en 1982 flink was opgelopen, werd in drie jaar tijd in zijn geheel weggewerkt. Met de nadruk die de Zweedse regering legde op het belang van het handhaven van de volledige werkgelegenheid en de grote rol van de overheid in de economie, ging men geheel in tegen de trend in de rest van Europa. Omdat er toch successen te melden waren, bloeide de discussie over *het Zweedse model* alom op, niet in het minst in het door hoge werkloosheidscijfers geteisterde Nederland. De sociaal-democraten presenteerden zich intussen in de verkiezingscampagnes van 1985 en 1988 als de enige goede beheerders van de Zweedse economie.

In de tweede helft van de jaren '80 ging de economische politiek van Feldt echter ten onder aan haar eigen succes. De werkloosheid was te laag en stelde de vakbonden in staat hoge looneisen te stellen, wat weer de inflatie aanwakkerde (temeer daar de produktiviteit veel minder snel toenam). Aan de andere kant kregen de ondernemingen door de devaluatie opeens zo'n concurrentievoordeel in de schoot geworpen dat ze niet aan effectiviteitsverbetering en innovatie hoefden te doen: de winsten waren immers hoog, dus waarom zou men? Feldt schets deze problemen in alle duidelijkheid, maar geeft ook aan dat de weerstand tegen zijn beleid groeide, niet alleen in de vakbeweging, maar ook in toenemende mate in de sociaal-democratische partij, tot in de ministerraad toe. Feldt kwam steeds geïsoleerder te staan. Toen hij in het voorjaar van 1990 zijn ontslag aankondigde

omdat hij zich niet kan vinden in het crisispakket waartoe het kabinet wilde besluiten, ondernam niemand dan ook een poging hem daarvan te weerhouden. Alleen het moment van aftreden was nog een punt van discussie.

Feldt geeft in zijn boek een beeld van een boeiende periode uit de Zweedse geschiedenis. Bovendien is hier iemand aan het woord die nauw bij het beleid betrokken is geweest en voor een flink deel zelf de gebeurtenissen heeft gestuurd. Boeiend zijn vooral die delen waarin zaken worden beschreven waarover je anders nooit leest, bijvoorbeeld hoe een regering tot stand komt en hoe kandidaten gewikt en gewogen worden (hoofdstuk 2). Ook voor relatieve buitenstaanders, zoals de geïnteresseerde lezer in Nederland, is het boek goed te begrijpen. Misschien is zelfs het ideale boek om zich een beeld te vormen over wat er in de loop van de jaren '80 misging in het Zweedse sociaal-democratische paradijs.

Hans de Groot, Rijksuniversiteit Groningen

Noten

1. Tage Erlander (1972), *Tage Erlander 1901-1939*. Tidens förlag, Stockholm, p.16.
2. Erlander, p.15-16.
3. Lees bijvoorbeeld hoofdstuk 71 waarin Feldt Ingvar Carlsson en Olof Palme met elkaar vergelijkt. Hoewel de uitkomst ten gunste van Carlsson uitpakt, valt op dat Feldt Carlsson voortdurend bij voor- en achternaam noemt, terwijl hij Palme meestal alleen aanduidt met 'Olof'.
4. Tijdens het parlementaire debat over het wetsvoorstel maakte een journalist met behulp van een telelens een foto van de aantekeningen van Feldt. Op zijn papieren stond het volgende rijmpje geklad: "Löntagarfonderna är ett jävla skit, nu har vi baxat dem ända hit". Feldt ontkent nog steeds ten stelligste dat dit zijn werkelijke mening is over de fondsen (zie p.27).
5. Sven Lindqvist "Hur A blir ännu mera B än B; berättelse om Feldt, makten, pengarna och stora stygga Malm." *Dagens Nyheter*, 24 mei 1991.